

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY
POSLANECKÁ SNĚMOVNA

9. volební období

424/0

**Návrh poslankyň Zuzany Ožanové a Heleny Válkové na vydání zákona,
kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění
pozdějších předpisů a zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění
pozdějších předpisů**

Zástupce předkladatele: Ožanová Z., Válková H.
Doručeno poslancům: 20. dubna 2023 v 9:31

**Návrh zákona
ze dne 2022**

**kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů a zákon
č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů**

Parlament se usnesl na tomto zákoně České republiky:

Čl. I.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů se mění takto:

1. V § 804 se věta druhá zrušuje.

Čl. II.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů se mění takto:

1. V § 168 se za odstavec 2 vkládá nový odstavec 3, který zní:

„(3) Stejně bude potrestán, kdo jiného přiměje, zjedná, najme, zláká, svede, dopraví, ukryje, zadržuje, přijme nebo vydá, aby ho bylo užito k náhradnímu mateřství.“

Dosavadní odstavce 3, 4, 5 a 6 se označují jako odstavce 4, 5, 6 a 7.

Čl. III.

Účinnost

Tento zákon nabývá účinnosti prvním dnem třetího kalendářního měsíce následujícího po dni jeho vyhlášení.

Důvodová zpráva

Obecná část

1. Zhodnocení platného právního stavu a vysvětlení nezbytnosti nové právní úpravy

Navrhovaná úprava má za cíl zabránit surogátnímu (náhradnímu) mateřství jako specifické formě obchodování s lidmi, a to jak s ženami, které jsou využívány jako náhradní matky, tak s dětmi, které náhradní matky porodí.

Nepřijatelnost obchodování s lidmi a komercializace lidského těla patří ke kulturním pilířům západní civilizace a to bez ohledu na to, zda objednatel dítěte a těla náhradní matky žije v manželství nebo jinak. Proto mj. i země jako Německo, Rakousko nebo Francie přistupují k surogátnímu mateřství s nulovou tolerancí.

Objekt trestného činu Obchodování s lidmi podle § 168 trestního zákoníku je společností jednomyslně uznáván. Skutečnost, že vlastní podstatou náhradního mateřství je ale chápání náhradní matky a dítěte, které objednatelům náhradního mateřství porodí, jako předmět závazkových vztahů sui generis, není v právním řádu dostatečným způsobem reflektována.

Trestní zákoník pouze v § 169 upravuje trestný čin Svěření dítěte do moci jiného, na základě kterého, v některých případech, vzniká v souvislosti s náhradním mateřstvím trestní odpovědnost ženám – náhradním matkám, které na základě dohody s objednateli služeb náhradního mateřství přenechají dítě k osvojení některému z objednatelů. Extrémní nevyváženost stávající úpravy spočívá, mimo jiné, v tom, že náhradní matka (nezřídka pocházející ze sociálně znevýhodněného prostředí) je z podstaty věci rovněž předmětem tohoto specifického obchodu a naopak objednatel není sankcionován. Je tedy žádoucí doplnit stávající úpravu trestního práva tak, aby v případě náhradního mateřství trestní postih dopadal rovněž a zejména na objednatele služby náhradního mateřství, případně na další osoby, které jsou do tohoto obchodu zapojeny.

Podle českých i zahraničních zkušeností je surogace (náhradní mateřství) výnosným obchodem na mezinárodní úrovni¹ s těly žen a jimi porozenými dětmi, což má řadu negativních dopadů na životy těchto žen a dětí. Zejména v zahraničí jsou zkušenosti s tím, že děti byly nakonec opuštěny, resp. jejich objednatelé si je nepřevzali. Typicky se jednalo o důsledek výskytu genetických vad u těchto dětí. Podle některých zdrojů stopa některých dětí získávaných prostřednictvím surogace mizí v zahraničí a existují i obavy z jejich využití pro získávání orgánů².

Problematika komercializace lidského těla a náhradního mateřství jako nástroje obchodu s dětmi není otázkou technologicky zdravotnickou, ale především společenskou, která musí být podrobně diskutována především na ústavně právní rovině. Na mezinárodní úrovni je zákaz komercializace lidského těla a jeho částí (včetně dělohy ženy) výslovně zakotven v Úmluvě o lidských právech a biomedicíně. V zemích, které se v minulosti přiklonily k liberálním regulacím náhradního mateřství, jsou právní normy systematicky obcházeny ve prospěch komercializace tohoto odvětví, podobně jako k tomu dochází v České republice (viz např. Holandsko, Belgie, Řecko, Izrael). Řada zemí s liberální legislativou (jako třeba Ukrajina, Gruzie, Kalifornie) postupně svůj původní přístup reviduje (např. Indie, Thajsko). Proto v současné době některé evropské země přistupují k náhradnímu mateřství s nulovou tolerancí (např. Německo, Rakousko, Francie)³.

¹ <https://www.bbc.com/news/health-47826356>

² <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-kauzy-operace-spanel-v-praze-se-prodavaji-deti-vyrobeno-na-zakazku-203870>,
<https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-kauzy-urady-mely-informace-o-prodeji-deti-ale-nesnazily-se-ho-zastavit-204603>

³ <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/download/222/174>

2. Předpokládaný hospodářský a finanční dosah navrhované úpravy, zejména nároky na státní rozpočet, rozpočty krajů a obcí

Návrh zákona nemá dopad na státní rozpočet ani rozpočty krajů a obcí.

3. Zhodnocení souladu návrhu zákona s mezinárodními smlouvami podle čl. 10 Ústavy a s ústavním pořádkem České republiky

Návrh je v souladu s mezinárodními smlouvami podle čl. 10 Ústavy a s ústavním pořádkem České republiky.

Zvláštní část

K Čl. I (návrh změny občanského zákoníku):

K bodu 1. (§ 804):

Původní předpoklad zákonodárce při tvorbě nového občanského zákoníku, že náhradní mateřství bude využíváno jako altruistická forma pomoci mezi příbuznými v přímé linii, se v praxi u nás i v zahraničí ukázal jako lichý⁴.

V současné době se na § 804 občanského zákoníku (jediné ustanovení právního řádu ČR, které pojem „náhradní mateřství“ obsahuje) nahlíží, zcela v rozporu se záměrem zákonodárce, jako na důvod pro toleranci jinak právně neupraveného institutu náhradního mateřství. Skutečnost, že stávající § 804 občanského zákoníku zmínku o náhradním mateřství obsahuje, má za následek, že právní řád ČR neobsahuje dostatečně účinný mechanismus pro zamezení zastřeného obchodu s náhradními matkami a s narozenými dětmi.

Při zvažování způsobu regulace náhradního mateřství je vhodné vzít v úvahu i jiné možnosti, které se neplodnému páru za účelem naplnění touhy po dítěti, nabízejí, a to zejména využití adopce či pěstounské péče. Nelze ani opomíjet rozvoj nových medicínských metod jako např. transplantace dělohy, či léčby příčin neplodnosti.

K Čl. II (návrh změny trestního zákoníku):

K bodu 1. (§ 168)

Je navrhováno, aby v případech, kdy někdo přiměje, zjedná, najme, zláká, svede, dopraví, ukryje, zadržuje, přijme nebo vydá ženu k poskytnutí služby náhradního mateřství, bylo takové jednání kvalifikováno jako trestný čin obchodování s lidmi. Podle stávající právní úpravy by pouze teoreticky připadalo v úvahu takové jednání podřadit pod „jinou formu vykořisťování“ ve smyslu § 168 odst. 1 a odst. 2 písm. e) trestního zákoníku, což je, vzhledem k rozsahu využívání žen k náhradnímu mateřství, zcela nedostatečné.

Navrhovaná úprava může rovněž zásadní měrou přispět k tomu, aby zahraniční reprodukční kliniky nevyužívaly Českou republiku k realizaci porodů a následných procesů osvojení narozených dětí jejich zahraničními klienty; tedy k realizaci obchodu, jehož předmětem je jednak dítě narozené z náhradního mateřství a dále (mnohdy nedobrovolně poskytované) služby náhradní matky.

K Čl. III (účinnost):

⁴ <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/167/141>

S ohledem na dosavadní absenci postihu v našem právním řádu tak závažného jednání se z ohledem na naléhavý obecní zájem navrhuje v souladu s § 3 odst. 4 zákona č. 309/1999 Sb., se navrhuje, aby zákon nabyl účinnosti prvním dnem třetího kalendářního měsíce po jeho vyhlášení.

V Praze dne 18. dubna 2023

Zuzana Ožanová v. r.

Helena Válková v. r.

Platné znění dotčených ustanovení s vyznačením navrhovaných změn

Platné znění dotčených ustanovení zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, s vyznačením navrhovaných změn

§ 804

Osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. ~~To neplatí v případě náhradního mateřství.~~

Platné znění dotčených ustanovení zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, s vyznačením navrhovaných změn

§ 168

Obchodování s lidmi

(1) Kdo přiměje, zjedná, najme, zláká, svede, dopraví, ukryje, zadržuje, přijme nebo vydá dítě, aby ho bylo užito

a) jiným k pohlavnímu styku nebo k jiným formám sexuálního zneužívání nebo obtěžování anebo k výrobě pornografického díla,

b) jiným k odběru tkáně, buňky nebo orgánu z jeho těla,

c) k službě v ozbrojených silách,

d) k otroctví nebo nevolnictví, nebo

e) k nuceným pracím nebo k jiným formám vykořisťování, anebo

kdo kořistí z takového jednání,

bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až deset let.

(2) Stejně bude potrestán, kdo jinou osobu než uvedenou v odstavci 1 za použití násilí, pohrůžky násilí nebo jiné těžké újmy nebo lsti anebo zneužívaje jejího omylu, tísně nebo závislosti, přiměje, zjedná, najme, zláká, svede, dopraví, ukryje, zadržuje, přijme nebo vydá, aby jí bylo užito

a) jiným k pohlavnímu styku nebo k jiným formám sexuálního zneužívání nebo obtěžování anebo k výrobě pornografického díla,

b) jiným k odběru tkáně, buňky nebo orgánu z jejího těla,

c) k službě v ozbrojených silách,

d) k otroctví nebo nevolnictví, nebo

e) k nuceným pracím nebo k jiným formám vykořisťování, anebo

kdo kořistí z takového jednání.

(3) Stejně bude potrestán, kdo jiného přiměje, zjedná, najme, zláká, svede, dopraví, ukryje, zadržuje, přijme nebo vydá, aby ho bylo užito k náhradnímu mateřství.

~~(3)~~ (4) Odnětím svobody na pět až dvanáct let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán,

- a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 jako člen organizované skupiny,
- b) vydá-li takovým činem jiného v nebezpečí těžké újmy na zdraví nebo smrti,
- c) spáchá-li takový čin v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného značný prospěch, nebo
- d) spáchá-li takový čin v úmyslu, aby jiného bylo užito k prostituci.

~~(4)~~ (5) Odnětím svobody na osm až patnáct let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán,

- a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 těžkou újmu na zdraví,
- b) spáchá-li takový čin v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu, nebo
- c) spáchá-li takový čin ve spojení s organizovanou skupinou působící ve více státech.

~~(5)~~ (6) Odnětím svobody na deset až osmnáct let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 smrt.

~~(6)~~ (7) Příprava je trestná.